

Lutkovno gledališče
Maribor

S R C E

T E M I

Tanja Lužar po motivih
življenja Mary Temple Grandin

Človek–most

Normalnega človeka ali človeka norm družba sprejema, ker se prilagodi situacijam, se ukalupi, teče z množico, pritrjuje, je uravnotežen in ne izstopa. Tak človek ve, kakšno je pričakovano ravnanje. Drugačen človek pa odstopa od norm, se ne zmore prilagoditi in zato dobi nalepko. Avtist se ji zagotovo ne more izogniti, saj je preveč poseben in odstopajoč.

O avtizmu in drugih motnjah vemo čedalje več, a veliko našega védenja je pomešanega s predsodki, posplošitvami in z napačnimi predstavami. Razlikovati moramo tudi védenje na splošni ravni in konkretizirane primere, ki nam omogočajo globlji uvid, empatičen pristop in nam v resnici razširijo pogled na posebne, neznane aspekte življenja in obenem na nas same. Prav v pogledu na drugega, ki postane pogled v ogledalo, je dodatna izjemna dragocenost gledališča, ki odstira manj znano, tuje, posebno ... in nenehno preizprašuje naš odnos do teme, problema, pojava in dejstev.

Avtistki Temple Grandin je narava njenega avtizma, pa tudi veliko srečnih okoliščin, omogočila, da je vstopila v družbo, se izobrazila in uresničila izjemne stvari. Temple Grandin je po študiju na univerzi razvila in uvedla pomembne izboljšave na področju ravnanja z rejnimi živalmi, hkrati pa je ambasadorka ozaveščanja o avtizmu. Redko en sam človek pusti pečat na dveh, praviloma nepovezanih področjih in se obema tako scela preda, kot to počne prav ona. Na obeh pa je lahko še bolj kompetentna prav zato, ker ji spoj obojega pomaga pri razumevanju tako avtizma kot skrbi za rejne živali.

Delovanje Temple Grandin je izjemno dragoceno in zanimivo, ker vzpostavlja dva ključna mostova. Najprej je s svojimi sposobnostmi in s svojimi darovi, ki jih je prejela z avtizmom, zmogla misliti v podobah in tako preko tega misliti in čutiti kot govedo ter ponotranjiti njegovo perspektivo. Premikanje krav v hlevih, v vrstah za razkuževanje, na poti v klavnico ... je s posebej zasnovanimi potmi naredila bolj organsko in tako zmanjšala stisko, poškodbe in trpljenje živali. Zgradila je most med bitjem, ki ne zmore ubesediti svojih potreb, in človekom, ki v nadrejenem, antropocentričnem položaju vidi žival zgolj kot sredstvo za bogatenje. Dovolj povedno je, da uspeh njenih izboljšav ni prepričal zato, ker so živali bolj sproščene in manj trpijo, ampak ker je manj poškodb in smrti, manj delavcev, ki jih usmerjajo in spremljajo na poteh od hleva do klavnice; strošek za industrijo je tako bistveno nižji. Motiv industrije torej ni bil dobrobit živali, pač pa kapital. A na koncu šteje dobro, ki se je rodilo skozi njena prizadevanja za izboljšanje življenja rejnih živali. Rezultati so pomembni zato, ker je industrija mesa še vedno v porastu, premik k humanejšim načinom preživetja ljudi z manj ali celo brez mesa pa zelo počasen. V vmesnem času je dragoceno, da obstajajo ljudje, ki sprejmejo dejstva in delujejo tako, da ta hip še kako obsežno industrijo vzreje živali humanizirajo, senzibilizirajo in vzgajajo neposredno vpletene. Preko svojih prizadevanj in s širjenjem zavedanja o obstoju, obsegu in stanju v tej industriji pa se počasi spreminja tudi naš odnos do prehrane.

Temple Grandin, rojena leta 1947, torej v času, ko so bila spoznanja o avtizmu še v povojih, pa je opravila tudi pomembno vlogo ambasadorke avtizma. Avtisti pogosto ne zmorejo vzpostaviti komunikacijske poti in pričevati o svojem doživljanju avtizma, Temple Grandin pa je zmogla ubesediti svoje doživljanje sveta in tako postala glas mnogih, ki jih številni vplivi okolja postavljajo v nepredstavljive stiske. Večina avtistov nima možnosti, da bi pričevali o tem, kako doživljajo svet, kaj natanko jih spravlja v stisko, kaj so moteči dejavniki, kaj bi bilo treba spremeniti in katere ovire odstraniti, da bi jim bilo lažje in bi bilo njihovo življenje bolj kakovostno. Samo nekateri avtisti so našli poti, da so sporočali o svojem notranjem svetu in percepciji zunanjega sveta. Temple Grandin je ena tistih, ki je visoko artikulirana in izobražena ter je zato lahko postala most za uvid, za lažje in bolj poglobljeno razumevanje ter za lažje sožitje avtistov, njihovih bližnjih in družbe v celoti.

Normalno je videti vse prej kot normalno, če ga uziramo z drugega brega, s tistega, na katerem bivajo narava, žival, človek, ki ne sodi v normo ... vse, kar se izmika utečenemu, vajenemu, nereflektiranemu dojetanju. Nujno moramo vzpostavljati mostove, jih prečiti, se truditi bivati tudi na drugem bregu, vsaj kot poskus in iluzijo, da bomo na lastnem bregu bolj poštene in pravični.

Avtizem in skrb za dobrobit rejnih živali

O avtizmu lahko veliko preberete na spletu. Spletna stran Zveze za avtizem ponuja tudi povezave do drugih spletnih strani. www.zveza-avtizem.eu

O življenju Temple Grandin so leta 2010 posneli film s Claire Danes v naslovni vlogi, dragocen vpogled v življenje osebe z avtistično motnjo pa lahko najdete tudi v knjigi oziroma v filmu z naslovom *Zakaj skačem* (*The Reason I Jump*, 2020). Avtor knjige je Naoki Higashida, zgodba pa je avtobiografska, saj so avtorju pri petih letih postavili diagnozo: avtizem.

Na spletu najdemo tudi veliko informacij o društvih, ki si prizadevajo za dobrobit živali, in informacij o tem, kaj vse lahko storimo, da posredno in neposredno vplivamo na stanje na področju rejnih živali. Prav tako pa obstajajo številni filmi, ki omogočajo vpogled v življenje teh živali; eden odmevnejših je *Cow* (2021).

Hodnik smrti

V času raziskovanja materiala za predstavo *Srce v temi* sem imela priložnost obiskati klavnico Košaki in se pogovarjati z zaposlenimi. Julija 2021 je nastal ta zapisani pogovor. Ob razpravah o vzreji živali za mesno-predelovalno industrijo redko ali pa nikoli ne dobijo besede najbolj neposredno vpleteni v postopke. Večina postopkov je nekaj, o čemer ne razmišljamo oziroma nočemo razmišljati. A skozi njihove besede slišimo odgovore na svoja nenačrtovana vprašanja. Hvaležna sem za njihovo odprtost in iskrenost. Za projekt je bila ta izkušnja izjemno dragocena, zame pa je to nekaj, česar žal ne bom nikoli pozabila.

Tanja Lužar

Vas je bilo strah? ... Prvič?

Mesar 1: Strah? Ne. Saj sem že doma kdaj ..., zato me ni bilo tako strah ... Je pa neki občutek ... Sem bil malo živčen. ... Ja, malo pa te je strah.

Je uspelo v prvem poskusu?

Mesar 1: Ja, v prvem.

Mesar 3: Hodnik smrti. Omamljanje. 10 milisekund in žival izgubi zavest. Ne pa življenje. Gre proti svetlobi.

Mesar 2: Vsak, ki ustrel prvič, uspe ali pa ne uspe. Ali v prvo, kot strel iz učbenika ... Ali pa spusti pištolo ... in ne ustrel.

Se je kdaj zgodilo, da niste mogli ...?

Mesar 3: Jaz? Ne. Nikoli. Ampak ... Vsake toliko kdo gre, ker ne more. En je naredil izpit, pa vse ... pa nič od njega. Ker so ga starši prisilili v ta poklic. On pa ni hotel.

A ste samo moški v tem poklicu?

Mesar 1: Ja. Moški. No, ena ženska je ... Zdaj je na drobovini. Ko je bila mlajša, je bila kot moški: kože je slačila. Tako kot moški.

Zakaj ste se odločili za ta poklic?

Mesar 2: Nisem imel izbire ... Moj oče je bil mesar ...

Mesar 1: Tudi moj je bil mesar.

Mesar 3: Vsi smo s kmetov ... Smo s kravami gor rasli ... Ne vem, če je tu kdo direktno iz mesta ...

Mesar 2: Eni smo za to rojeni ... ali kako bi rekel ...

Mesar 1: Tisti, ki ne more, niti blizu ne gre.

Mesar 3: Dosti ljudi o tem niti razmišljati noče. Nočejo vedeti, kako se meso pojavi na njihovem krožniku.

Pri vašem poklicu se krutosti ne morete izogniti ...

Mesar 1: Nisem krvoločan ... Moraš hitro. Ne smeš preveč razmišljati. Pa občutek moraš imeti. ... Hitro, da žival ne trpi. Ko se postaviš, moraš biti siguren v sebe. ... Bi ... ne bi ... To ni nič.

Mesar 2: Se je enkrat zgodilo, da je en bika ustrelil. Ni bil siguren v sebe. Bik je padel na rešetke, on je odprl vrata, bik pa se je pobral ... *(smeh)*

Mesar 1: Pa je bik šel malo v mesto ... *(smeh)*

Smeh mesarjev odsekano izzveni.

Bo vaš otrok tudi mesar?

Mesar 3: Ni govora! Nima veselja za to. Ni za to. Meso ga zanima samo na krožniku.

Je razlika med veliko in malo kravo?

Mesar 1: Ne.

Mesar 2: Isto je ... Če ustreliš kravo ali pa telico.

Mesar 1: No, tele je malo bolj živo. *(Smeh)* Pa manjšo glavo ima. Telice so kot maturantski izlet ... *(Smeh)*

Kaj pa ... a je razlika med prašičem in kravo?

Mesar 3: Je razlika, ja. Krava je večja, svinja je manjša. *(Smeh)* Kravo se omami s posebno pištolo, svinjo pa s plinom. Obema se potem spusti kri.

Kri teče ...

Mesar 2: Ne teče, lije. 20, 25 litrov krvi ... Prašič ima manj krvi ... 4, 5 litrov ... podobno kot človek.

Kdo se vam bolj smili: prašič ali krava?

Mesar 1: Vseeno mi je, če je prašič ali govedo.

Mesar 2: Vseeno ... No, odojek se ti malo bolj smili. (*Smeh*) Jaz tudi rad živim, pa ona mala stvar bi tudi rada živela ... Tako je pač življenje.

Mesar 3: Ustreliti ni tako težko. Ampak ... Vzeti nož, prijeti žival in dejansko zarezati v podkožno tkivo ...

Mesar 2: Za to pa moraš biti malo karakterja.

Mesar 3: Težko je živali spustiti kri ...

Ko žival pripeljejo ...

Mesar 1: Žival si sami pripeljemo noter.

... Ali ve, da bo umrla?

Mesar 2: Ne vem, če ve, jaz o tem ne razmišljam. Nimam časa o tem razmišljati. Cel dan delam to. Bum. Veriga gor, nož ... Bum, veriga gor, nož ...

Mesar 3: Ve. Žival ve. Kri zavoha. Ko jo pripelješ v boks, zavoha kri. Pa ne gre naprej. Noče noter. In cela se trese.

Mesar 2: Svinja še bolj. Voha CO2 ... In čuti ... sigurno čuti.

Mesar 1: Včasih je ne dobiš noter, pa da se ubiješ. Ko dvigne ušesa, vidiš, da nekaj ni v redu ... da ve, da voha ...

Mesar 3: Ampak ti ne zna povedati. Če bi znala govoriti, bi ti marsikaj povedala.

Se vam smili?

Mesar 2: Včasih ja, včasih ne ... Ko se trese. Ampak takšno je pač delo.

To delo ima čisto poseben vonj. Ko ga enkrat zavonjaš, se za vedno naseli vate. O čem razmišljate? Kaj čutite?

Mesar 1: Nič ne razmišljam, ko ustrelim. Podzavestno pa ...

Mesar 2: Ja, nič ne čutiš. Razen, ko brcne. To pa čutiš. (*Smeh*)

Mesar 3: To delo moraš opravljati brez misli. Z izklopljenimi čuti.

Mesar 2: Ko pride zadnja. Takrat pomislim: hvala bogu, zadnja je (*smeh*). Neki petek je bil ... 260 krav ... 24 na uro.

Če bi še enkrat izbirali ... bi bili spet mesar?

Mesar 2: Ne, ne bi bil to. Težko delo je.

Mesar 1: Fizično. Pa psihično tudi malo.

Mesar 2: To so velike živali. Cel dan moraš držati nož. ... Pa enkrat me je ena brcnila. V glavo. Sem se kar sesedel. Se nisem mogel pobrati. ... Saj pravim: težko delo je to.

To delo opravljajo resno. S ponosom.

Mesar 2: Z dušo ... ali kako bi rekel. Odgovorno. Izbrati je treba pravi trenutek in natančno ustreliti. Stres živali mora biti minimalen.

Mesar 3: To je služba ... Ljudi oskrbujemo s hrano. ...

... Vse, ki jim tega ni treba početi ... Nekateri tega niti ne bi zmogli.

Mesar 1: Za to delo moraš biti ... Kako bi rekel, moraš imeti žilico za to. Vsakdo tega ne zmore. Lahko dela kaj drugega, ne more pa klati.

Mesar 2: Od noža me roke bolijo. Pa telo ... Pa še marsikaj.

Ponosni so na to, da zmorejo nekaj, česar drugi ne zmoremo. Zabavne zgodbe pripovedujejo ... včasih jih malo napihnejo ... da lažje preživijo. Veliko se smeji. V njihovem glasnem smehu je skrit strah, vanj je zavita bolečina. Ko pripovedujejo o svojem delu, se jim oči svetijo ... od neizjokanih solz.

PREDSTAVITEV EKIPE

Tanja Lužar | avtorica besedila in režiserka

Tanja Lužar (Maribor, 1976) je po končanem študiju dramaturgije na Akademiji za gledališče, radio, film in televizijo najprej delovala kot dramaturginja v Drami SNG Maribor, nato pa tudi kot asistentka režije v mariborski Operi. Za Dramo SNG Maribor je pripravila avtorski projekt z naslovom *Ženska, ki sem ji bral* (2011), v letu 2014 pa je sodelovala na dveh velikih turnejah Opere SNG Maribor na Japonskem (z operama *Carmen* in *Aida*). Na svoji dosednji umetniški poti je sodelovala s številnimi priznanimi slovenskimi in tujimi režiserji (Mateja Koležnik, Diego de Brea, Damir Zlatar Frey, Pier Francesco Maestrini, Januz Kica, Krešimir Dolenič ...) ter z dirigenti (Marko Letonja, Uroš Lajovic, Loris Voltolini, Gianluca Martinenghi ...). Od leta 2016 je zaposlena kot dramaturginja v Lutkovnem gledališču Maribor, kjer podpisuje številne dramaturgije, oblikuje in vodi pedagoške programe, vodi mednarodni festival Poletni lutkovni pristan ...

Minca Lorenci | igralka

Minca Lorenci (Maribor, 1981) je leta 2005 zaključila študij igre na Akademiji za gledališče, radio, film in televizijo v Ljubljani v vlogi Klitajmestre v uprizoritvi *Agamemnon* v letniku profesorjev Jožice Avbelj in Dušana Mlakarja.

Že v času študija je ustvarila številne opazne vloge v Mini teatru in v Mestnem gledališču Ptuj. Leta 2005 se je pridružila ansamblu SLG Celje in bila tam zaposlena do leta 2018. Igrala je v 36 celjskih uprizoritvah, v sezoni 2008/2009 pa je Minca Lorenci prejela Večerovo nagrado za vloge: Maude Gutman v uprizoritvi *Meglica*, Pestrna v uprizoritvi *Romeo in Julija* in za vlogo interniranec v uprizoritvi *Nebeški odred*.

Zanima jo gledališče v vseh oblikah (režirala je ugledališčeno poezijo *Baba babi babo*, sodelovala v uličnem gledališču ...). Širši javnosti se je predstavila kot Vesna v uspešnem filmu Marka Naberšnika *Slovenija, Avstralija in jutri ves svet* (2017) in celovečernih filmih *Lajf* (2008), *Piran-Pirano* (2010) in *Slovenka* (2009).

Od leta 2018 je članica ansambla Drame SNG Maribor, uprizoritev *Srce v temi* pa je njeno prvo sodelovanje z Lutkovnim gledališčem Maribor.

Marjan Nečak | avtor glasbe

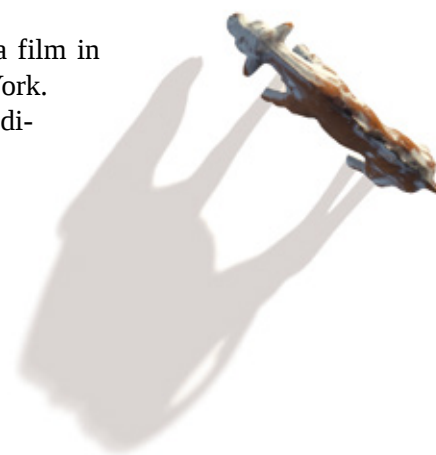
Marjan Nečak (Bitola, 1976) je diplomiral iz kompozicije na oddelku za film in gledališče Fakultete za uporabne umetnosti ESRA Pariz – Skopje – New York.

Od leta 2003 je stalni sodelavec pri programu interpretacija pesmi na podiplomskem študiju dramskih umetnosti v Skopju. Deluje kot skladatelj in njegovo delo je izjemno cenjeno tako v Makedoniji kot po svetu, od leta 2013 pa ustvarja tudi kot režiser.

V želji po raziskovanju celovite gledališke umetnosti, je leta 2015 ustanovil gledališče Moving Music Theatre, katerega poslanstvo je združevanje opere, vizualnih umetnosti in izobraževalnih programov. Prvi projekt tega gledališča je bila mono-opera z naslovom *Dnevnik norca*. Predstava je nastala po motivih kratke zgodbe Nikolaja Vasiljeviča Gogolja, premiero je doživela leta 2015.

Nečak je pri uprizoritvi sodeloval kot režiser, avtor glasbe in scenograf, predstava pa je doživela velik uspeh, prejela številne nagrade in je stalnica repertoarja še danes.

Sodelovanje pri projektu *Srce v temi* bo Nečakovo drugo sodelovanje z Lutkovnim gledališčem Maribor; prvič je sodeloval v pretekli sezoni, in sicer kot avtor glasbe za uprizoritev *Mleko in kri*.

Lena Kocutar | avtorica videa

Lena Kocutar (Maribor, 1997) je končala študij Umetnost in estetika na evropskem oddelku Bard College v Berlinu, izobraževanje pa nadaljuje na Univerzi za umetnost, smer vizualna umetnost (Universität der Künste, Bildende Kunst, Berlin) v razredu video umetnice Hito Steyerl.

Z umetnostjo in razsežnostjo filma, zvoka in besede raziskuje odnose med tehnologijo, naravo kulture in kulturo narave. Je članica kolektiva Parallax, ki spodbuja transdisciplinarno raziskavo, izmenjavo in projekte na stičišču umetnosti in znanosti. Sodeluje s številnimi kulturnimi institucijami doma in v tujini. Med zadnjimi so projekti Soft Encounters na Floating University v Berlinu, Wischen - video-projekti v javnem prostoru v Berlinu, sodelovanje na skupinskih razstavah Sosedo, Dobra Vaga v Ljubljani in *Conditions of a Necessity*, v Kunsthalle Baden-Baden.